

SŁUŻBA WOJSKOWA

ppłk mgr inż. Grzegorz CZEKAJ

mgr Janusz MIAŚNIK

Recenzent: prof. dr hab. Jan WOJNAROWSKI

MIANOWANIE ŻOŁNIERZY REZERWY NA STOPNIE WOJSKOWE W KORPUSIE OFICERÓW W LATACH 1945–2010

Mianowanie na stopnie wojskowe, w szczególności w korpusie oficerskim, jest najbardziej prestiżowym aktem dla żołnierza, niezależnie od faktu czy pełni on zawodową służbę wojskową, czy też jest żołnierzem rezerwy. Zawsze było doniosłym wydarzeniem będącym powodem do dumy, satysfakcji, a także wyrazem swoistej wdzięczności za ofiarne pełnienie służby wojskowej. Mianowanie ma jednak również swój wymiar pragmatyczny, bowiem w aspekcie zarządzania zasobami rezerw oficerskich, jest narzędziem pozwalającym na zapewnienie właściwej jakości uzupełnienia kluczowych stanowisk w strukturach wojennych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

W niniejszym artykule przedstawiono problematykę mianowania oficerów rezerwy, od zakończenia II wojny światowej do chwili obecnej, w szczególności w aspekcie obowiązujących zasad i warunków mianowania na pierwszy i kolejne stopnie wojskowe w korpusie oficerów.

Lata 1945–1956

Po zakończeniu II wojny światowej, jednym z zadań niezbędnych dla dalszego funkcjonowania polskiej armii było uporządkowanie zasobów żołnierzy rezerwy, przede wszystkim w korpusie oficerskim. W 1948 roku rozpoczęto w Polsce ten proces, poprzez założenie ewidencji oficerów i podchorążych rezerwy w Departamencie Personalnym Wojska Polskiego. Początkowo ewidencja obejmowała oficerów, chorążych i podchorążych rezerwy wywodzących się z Ludowego Wojska Polskiego. Z kolei dekret z 25 października 1948 roku o odtworzeniu i uporządkowaniu wojskowej ewi-

dencji rezerw osobowych¹, dawał podstawę prawną, na gruncie której przeprowadzono jednorazową rejestrację rezerw osobowych i weryfikację stopni oficerów rezerwy, którą zakończono w 1950 roku. W rezultacie tych działań w ewidencji ujęto oficerów rezerwy, w tym byłych oficerów zawodowych i rezerwy WP przed 1939 rokiem, oficerów polskich SZ na Zachodzie, którzy powrócili do kraju przed 31 lipca 1948 roku, oficerów, którzy stopnie oficerskie uzyskali w oddziałach partyzanckich oraz oficerów zdemobilizowanych z LWP. Ewidencją objęto także szeregowych rezerwy z wyższym wykształceniem. Prawie 60% zaewidencjonowanych oficerów rezerwy zostało przeszkolonych i mianowanych na stopnie oficerskie przed wybuchem wojny².

Pomimo braku kompletnych informacji o stanie zasobów rezerw oficerskich, a także potrzeb z tym związanych, już w 1948 roku zapoczątkowano proces szkolenia kandydatów na oficerów rezerwy. Zasadniczym celem przyjętej wówczas formy szkolenia było gruntowne przeszkolenie wojskowe kandydatów na oficerów rezerwy przeznaczonych do zabezpieczenia mobilizacyjnego rozwinięcia SZ. Jednocześnie poprzez odpowiedni dobór i selekcję kandydatów w trakcie szkolenia przygotowywano nowy, odpowiednio ideologicznie ukształtowany korpus oficerów rezerwy.

Następnie rozpoczęto planowe szkolenie rezerw oficerskich oraz dalszy proces porządkowania zasobów kadr rezerwy. Ustanowiono prawne podstawy normujące służbę wojskową oficerów, w tym zasady mianowania na stopnie wojskowe oficerów WP, a także określono wymogi stawiane przed korpusem oficerskim³. Dokonano podziału oficerów ze względu na stosunek do służby wojskowej na:

- 1) oficerów zawodowych – pełniących służbę wojskową zawodowo;
- 2) oficerów rezerwy – pełniących lub zobowiązanych do pełnienia służby wojskowej na zasadzie powszechnego obowiązku wojskowego;
- 3) oficerów stanu spoczynku – oficerów zawodowych, którzy nabyli prawo do zaopatrzenia emerytalnego i zostali przeniesieni w stan spoczynku;
- 4) oficerów tytularnych – osób, którym nadano stopień oficerski w celu umożliwienia lub ułatwienia wykonania szczególnego zadania służbowego w Wojsku Polskim lub innych działach administracji publicznej.

Jednocześnie, Rada Ministrów na mocy dekretu o służbie wojskowej oficerów WP, ustanowiła następujące stopnie oficerskie:

- 1) oficerowie młodszy:

¹ Dekret Rady Państwa z 25 października 1948 r. *o odtworzeniu i uporządkowaniu wojskowej ewidencji rezerw osobowych*, DzU RP 1948, nr 50, poz. 390.

² E. Olczyk, *Korpus oficerów rezerwy PRL*, rozprawa doktorska, WAP, Warszawa 1964, s. 59.

³ Dekret Rady Państwa z dnia z dnia 3 kwietnia 1948 r. *o służbie wojskowej oficerów Wojska Polskiego*, DzU 1948, nr 20, poz. 135.

- a) chorąży, chorąży marynarki,
 - b) podporucznik, podporucznik marynarki,
 - c) porucznik, porucznik marynarki,
 - d) kapitan, kapitan marynarki,
- 2) oficerowie sztabowi:
- a) major, komandor podporucznik,
 - b) podpułkownik, komandor porucznik,
 - c) pułkownik, komandor,
- 3) generałowie (admirałowie):
- a) generał brygady, kontradmirał,
 - b) generał dywizji, wiceadmirał,
 - c) generał broni, admirał,
- 4) Marszałek Polski.

Organem uprawnionym do mianowania oficerów na poszczególne stopnie wojskowe był prezydent RP, na wniosek Ministra Obrony Narodowej. Mianowanie następowało w drodze zarządzeń prezydenta.

Warunkiem mianowania na pierwszy stopień oficerski było ukończenie oficerskiej szkoły wojskowej. Jednakże istniały wyjątki od tej zasady. W przypadkach uznanych jako wyjątkowe, które zasługiwały na szczególne uwzględnienie z punktu widzenia potrzeb wojska, można było mianować na pierwszy stopień oficerski mimo nieukończenia oficerskiej szkoły wojskowej.

W roku 1951 weszły w życie nowe uregulowania prawne normujące służbę wojskową oficerów, w tym mianowania na stopnie wojskowe w tym korpusie⁴. Pozostawiono stopień chorążego jako pierwszy stopień oficerski, natomiast ustanowiono dodatkowy stopień oficerski – generała armii. Ponadto zmieniono uprawnienia organów do mianowania na stopnie oficerskie, w wyniku których organem uprawnionym został minister ON. Prezydentowi RP pozostawiono uprawnienia do mianowania na stopnie generalskie, na wniosek ministra ON, a także na stopień marszałka Polski za wyjątkowe zasługi dla SZ RP⁵.

⁴ Z dniem 15 czerwca 1951 roku weszło w życie Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 23/MON z dnia 28 maja 1951 r. w *sprawie mianowań na stopnie oficerskie w czasie pokoju*, podpisane przez Ministra Obrony Narodowej Marszałka Polski Konstantego Rokossowskiego. Zarządzenie to było aktem wykonawczym do dekretu z dnia 19 kwietnia 1951 r. o *służbie wojskowej oficerów i Generalów Sił Zbrojnych*, DzU RP 1951, nr 22, poz. 172 – Dz. Rozk. MON nr 7, poz. 36.

⁵ W wyniku zniesienia Urzędu Prezydenta postanowieniami „konstytucji lipcowej” z 22 lipca 1952 r., kompetencje Prezydenta w zakresie mianowania na stopnie oficerskie przypisano Radzie Państwa.

Na pierwszy stopień oficerski można było przedstawiać do mianowania podoficerów i szeregowców rezerwy – specjalistów z wyższym i średnim wykształceniem cywilnym, o kwalifikacjach fachowych, mających zastosowanie w służbie wojskowej oraz pracowników aparatu partyjnego i aktywistów organizacji związkowych, młodzieżowych i społecznych.

Wymagania formalne stawiane kandydatom na oficerów świadczą jednoznacznie, że bardzo ważne było prezentowanie odpowiedniej postawy polityczno-moralnej, a pełnienie ważnych funkcji w aparacie partyjnym stawiało kandydata na oficera w bardzo komfortowej i uprzywilejowanej sytuacji. W art. 1 dekretu o służbie wojskowej oficerów i Generałów Sił Zbrojnych⁶, określono wymogi stawiane przed żołnierzami mającymi zostać oficerami: „*oficerem Sił Zbrojnych może być żołnierz, który posiada przygotowanie wojskowe lub specjalne potrzebne do wykonywania obowiązków w zakresie dowodzenia wojskowego i politycznego wychowywania podwładnych bądź pełnienia innych kierowniczych funkcji w Siłach Zbrojnych oraz odpowiada wymaganiom polityczno-moralnym*”.

Dodatkowo, kandydaci powinni posiadać obywatelstwo polskie, mieć ukończone 18 lat życia, posiadać zdolność fizyczną do służby wojskowej oraz, w przypadku żołnierzy rezerwy, złożony egzamin na oficera. Z reguły pierwszym stopniem oficerskim, na który przedstawiano do mianowania, był stopień chorążego. Jednak można było mianować na stopień podporucznika, porucznika lub nawet wyższy, jako na pierwszy stopień oficerski, w szczególnych sytuacjach. Sytuacje te dotyczyły dwóch kategorii podoficerów i szeregowców rezerwy. Pierwszą z nich stanowili żołnierze posiadający szczególne kwalifikacje i umiejętności do pełnienia służby w danym stopniu. Zaliczano do nich podoficerów i szeregowców rezerwy – prawników, lekarzy, w tym lekarzy weterynarii oraz inżynierów, którzy ukończyli wyższe studia na odpowiednim wydziale szkoły wyższej akademickiej. Druga z nich, to podoficerowie i szeregowcy rezerwy, którzy zajmowali odpowiedzialne stanowiska w aparacie partyjnym lub w aktywach organizacji związkowych, młodzieżowych i społecznych.

Organami właściwymi do przedstawiania wniosków o mianowanie na pierwszy stopień oficerski w rezerwie były wojskowe komendy rejonowe. Wnioski wojskowych komend rejonowych kierowane były do rozpatrzenia przez komisje kwalifikacyjne. Zadaniem komisji kwalifikacyjnych było stwierdzenie, czy przedstawiony do mianowania żołnierz spełnia wymogi stawiane oficerom SZ oraz, czy posiada niezbędne wiadomości fachowe, odpowiednie przygotowanie polityczne oraz znajomość regulaminów wojskowych.

⁶ Dekret z dnia 19 kwietnia 1951 r. o służbie wojskowej oficerów..., art. 1.

W skład komisji kwalifikacyjnych dla żołnierzy rezerwy wchodził: wojskowy komendant rejonowy jako przewodniczący oraz przedstawiciele: komitetu powiatowego (dzielnicowego) PZPR, prezydium powiatowej (miejskiej) rady narodowej oraz powiatowego (miejskiego) urzędu bezpieczeństwa publicznego. Arkusze kwalifikacyjne dla podoficerów i szeregowców zakwalifikowanych do przedstawienia do mianowania na pierwszy stopień oficerski, podpisane przez członków komisji kwalifikacyjnej, wojskowi komendanci rejonowi przedstawiali drogą służbową Szefowi Departamentu Personalnego MON.

Bardzo istotnym elementem z punktu widzenia gromadzenia wyszkolonych oficerów rezerwy było zorganizowanie odpowiedniego szkolenia studentów i w konsekwencji mianowanie ich na pierwsze stopnie oficerskie. W 1949 roku zapoczątkowano nową formę tworzenia rezerw oficerskich, którą realizowały studia wojskowe przy uczelniach wyższych⁷. W latach 1949-1951 utworzono studia wojskowe w 33 szkołach wyższych. W końcu lat pięćdziesiątych studia wojskowe funkcjonowały przy wszystkich państwowych szkołach wyższych oraz niektórych szkołach specjalnych niebędących szkołami wyższymi. Ponadto, od 1954 roku również studentki akademii medycznych zostały objęte obowiązkowym szkoleniem ogólnowojskowym.

W pierwszym okresie funkcjonowania studiów wojskowych (1949-1956), studenci po trzyletnim szkoleniu w uczelni, w wymiarze jednego dnia tygodniowo oraz odbyciu 30 dniowych ćwiczeń w jednostce wojskowej w czasie wakacji, byli mianowani na pierwszy stopień oficerski, a tym samym powiększali zasoby rezerw oficerskich.

W przeciwieństwie do oficerów zawodowych, dla oficerów rezerwy nie ustalono czasu wysługi w danym stopniu wojskowym, jako warunku do mianowania na wyższy stopień oficerski. Zasadniczym kryterium przedstawienia oficera rezerwy do mianowania była jego przydatność do wykonywania bardziej odpowiedzialnych funkcji w przypadku powołania go do czynnej służby wojskowej. W zasadzie oficerów rezerwy przedstawiano do mianowania na kolejny stopień po odbyciu przez nich ćwiczeń wojskowych. Wówczas z wnioskami o mianowanie występował dowódca jednostek wojskowych lub komendanci wojskowych zakładów naukowych, w których oficerowie ci odbywali ćwiczenia wojskowe. Jednak, w wyjątkowych przypadkach, można było przedstawić do mianowania na wyższy stopień oficerów, mimo nie odbycia przez nich ćwiczeń wojskowych. W takich przypadkach z wnioskiem o mianowanie występował wojskowy komendant rejonowy. Jeżeli chodzi o ćwiczenia wojskowe, nie określono wymaganej liczby ćwiczeń wojskowych niezbędnych do występowania z wnioskiem o mianowanie, a zatem sam fakt odbycia takich ćwiczeń był podstawą do wystąpienia z takim wnioskiem.

⁷ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o *ulgach w odbywaniu służby wojskowej przez studentów szkół wyższych*, DzU 1949 oraz DzU 1950, nr 6 poz. 46.

Lata 1957–1970

W 1957 roku zniesiono stopień chorążego jako stopień oficerski, ustanawiając jako pierwszy stopień oficerski stopień podporucznika (podporucznika marynarki)⁸.

Na okres przejściowy jednak utrzymano stopień oficerski chorążego. Oficerowie rezerwy posiadający stopień chorążego, którzy ukończyli średnią szkołę ogólnokształcącą lub inną uprawniającą do studiów w szkołach wyższych oraz ukończyli szkołę oficerską lub złożyli egzamin na oficera, podlegali mianowaniu z urzędu na stopień podporucznika, w ciągu jednego roku od dnia wejścia w życie ustawy. Natomiast oficerowie rezerwy w stopniu chorążego, którzy nie spełniali powyższych warunków mogli być mianowani na stopień podporucznika po odbyciu ćwiczeń wojskowych i złożeniu egzaminu na oficera⁹. Przez złożenie egzaminu na oficera rozumiano zdanie z wynikiem co najmniej dostatecznym egzaminu końcowego: w oficerskiej szkole zawodowej, w szkolnej kompanii oficerów rezerwy, ze szkolenia wojskowego w ramach studium wojskowego, w szkole wyższej lub przed komisją kwalifikacyjną powołaną przez właściwych dowódców. Zakres tych egzaminów obejmował, bez względu na korpus osobowy, program szkolenia dowódcy plutonu (równorzędne). Chorążowie rezerwy, którzy nie zdali egzaminu, mogli być do niego dopuszczeni ponownie, ale tylko jeden raz i to po odbyciu następných ćwiczeń wojskowych.

Mianowanie oficerów na wyższe stopnie mogło nastąpić po odbyciu przez nich, w posiadanym stopniu, dwukrotnie ćwiczeń wojskowych. Nie określono przy tym liczby dni tych ćwiczeń. Warunkiem dodatkowym było posiadanie kwalifikacji do objęcia stanowiska w czynnej służbie wojskowej, w stopniu etatowym nie niższym, niż stopień na który miał być mianowany. Kandydaci do mianowania na stopień majora, musieli ponadto odbyć w ramach ćwiczeń wojskowych odpowiednie przeszkolenie w zakresie ustalonym przez ministra ON.

Na lata 1957–1973 przypada kolejny okres szkolenia kadr oficerów rezerwy w ramach studiów wojskowych funkcjonujących przy uczelniach wyższych. Po raz pierwszy wprowadzono pojęcie „wojskowe szkolenie studentów szkół wyższych”, które precyzowała ustawa z 6 czerwca 1958 roku o służbie wojskowej szeregowych

⁸ Ustawa z dnia 13 grudnia 1957 r. o służbie wojskowej oficerów Sił Zbrojnych, DzU 1958, nr 2, poz. 5 z późn. zm.

⁹ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 36/MON z dnia 11 czerwca 1958 r. w sprawie zakresu i trybu składania egzaminów przez oficerów rezerwy posiadających stopień chorążego.

i podoficerów SZ¹⁰. W okresie tym zaprzestano nadawania stopni oficerskich absolwentom studiów wojskowych oraz określono wymogi w zakresie wykształcenia ogólnego oficera – pełne średnie. Absolwenci studium wojskowego, po pozytywnym zdaniu egzaminu końcowego, byli mianowani na stopnie podoficerskie i otrzymywali tytuły podchorążych rezerwy.

Z dniem 1 stycznia 1960 roku wprowadzono zasadę mianowania w rezerwie na stopień podporucznika i na wyższe stopnie oficerskie z dniem 12 października każdego roku¹¹. W roku 1962 złagodzono ten przepis, dopuszczając możliwość mianowania w innym terminie w wyjątkowych przypadkach ze względu na potrzeby SZ.

Rok 1967 był ważny z punktu widzenia kształtowania się prawa wojskowego. W dniu 21 listopada 1967 roku weszła w życie ustawa o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, która po wielu zmianach obowiązuje do dnia dzisiejszego. W pierwotnym tekście ustawy określono ogólnie zasady mianowania żołnierzy na stopnie oficerskie. Na pierwszy stopień oficerski oraz na stopnie generałów i admirałów mianowała Rada Państwa na wniosek ministra ON, natomiast na pozostałe stopnie oficerskie minister ON. Warunkiem mianowania na pierwszy stopień oficerski było posiadanie wykształcenia w zakresie szkoły wyższej oraz złożenie egzaminu na oficera w czasie odbywania wojskowego szkolenia studentów albo po odbyciu odpowiedniego przeszkolenia w czasie ćwiczeń wojskowych trwających co najmniej 21 dni¹². W wyjątkowych przypadkach mianowany mógł być obywatel posiadający wykształcenie średnie, uprawniające do studiów w szkołach wyższych. Mianowanie na wyższe stopnie oficerskie mogło nastąpić po odbyciu co najmniej 45 dni ćwiczeń wojskowych. Na kolejne stopnie oficerskie mogli być także mianowani oficerowie posiadający przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do formacji samoobrony lub jednostek przewidzianych do militaryzacji. Do tej grupy należeli również oficerowie rezerwy, którzy przez okres co najmniej jednego roku wykonywali obowiązki lub funkcje na określonych stanowiskach w organach administracji państwowej, instytucjach państwowych, organizacjach politycznych, społecznych i zawodowych, uznane za równoznaczne z wykonywaniem obowiązku służby w for-

¹⁰ Ustawa z 06 czerwca 1958 r. *o służbie wojskowej szeregowych i podoficerów Sił Zbrojnych*, DzU 1958, nr 36, poz. 1964.

¹¹ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 10/MON z dnia 10 lutego 1960 r. *w sprawie sposobu ogłaszania podchorążym rezerwy mianowania na pierwszy stopień oficerski podporucznika oraz oficerom rezerwy na kolejny wyższy stopień oficerski*.

¹² Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 69/MON z dnia 20 grudnia 1969 r. *w sprawie mianowania na wyższe stopnie wojskowe żołnierzy nie będących w czynnej służbie wojskowej oraz trybu postępowania z utratą i przywracania tych stopni*.

macjach samoobrony. Warunkiem otrzymania mianowania na kolejny stopień było odbycie ćwiczeń samoobrony w jednostkach przewidzianych do militaryzacji lub ćwiczeń wojskowych o łącznym wymiarze co najmniej 60 dni. Warunkiem ogólnym do mianowania na wszystkie stopnie wojskowe było posiadanie przez żołnierzy odpowiednich kwalifikacji wojskowych, zdolności fizycznej i psychicznej do służby wojskowej oraz właściwych dla tamtego okresu wartości moralnych i politycznych.

W przypadkach wyjątkowych, uzasadnionych potrzebami SZ, mogli być mianowani na stopień podporucznika szeregowcy, podoficerowie i chorążowie rezerwy, którzy posiadali wybitne kwalifikacje lub umiejętności do pełnienia służby w stopniu oficerskim, w razie zamierzonego powołania ich do służby zawodowej. Nie musieli wówczas spełniać wymogu dotyczącego złożenia egzaminu na oficera, ani odbycia ćwiczeń wojskowych. Również wyjątkowo mogli być traktowani oficerowie rezerwy posiadający wybitne kwalifikacje czy umiejętności do pełnienia służby wojskowej, jeżeli pozostawali w posiadanym stopniu co najmniej 5 lat. Jeżeli występowały uzasadnione potrzeby SZ, mogli oni być mianowani na kolejne stopnie oficerskie. Przepisy prawa dopuszczały także mianowanie na wyższe stopnie wojskowe żołnierzy rezerwy za wyjątkowe zasługi dla obronności państwa, bez żadnych dodatkowych wymogów. Dotyczyło to również żołnierzy, którzy zmarli lub utracili zdolność do służby wojskowej wśród okoliczności świadczących o wyjątkowych zasługach.

Lata 1971–1979

W 1973 roku zostały wdrożone nowe rozwiązania w zakresie szkolenia wojskowego studentów szkół wyższych. Nowe założenia procesu tworzenia rezerw oficerskich, w obliczu rozwoju technicznego SZ, nakładały potrzebę znacznego podniesienia poziomu przygotowania teoretycznego i praktycznego oficerów rezerwy. Nowy system szkolenia kandydatów na oficerów rezerwy przewidywał szkolenie wojskowe w trakcie trwania studiów oraz przeszkolenie wojskowe wytypowanych absolwentów szkół wyższych w szkołach oficerów rezerwy (SOR) i jednostkach wojskowych.

Chcąc poprawić jakość zasobów kadr rezerwy podjęto działania zmierzające do poprawy jakości kandydatów na oficerów rezerwy. Starano się, aby specjalności wojskowe maksymalnej liczby studentów odpowiadały kierunkowi studiów lub były zbliżone. Zakładano, iż od specjalności wojskowej zależeć będzie czas trwania szkolenia w studium wojskowym i w jednostce wojskowej. Dalsze szkolenie absolwentów szkół wyższych odbywało się na kursach przeszkolenia oficerów rezerwy (KPOR) oraz w jednostkach wojskowych na stanowiskach oficerskich, gdzie następowało mianowanie na pierwszy stopień oficerski.

Tryb i zasady mianowania na pierwszy i kolejne stopnie wojskowe w korpusie oficerów rezerwy usankcjonowane prawnie w roku 1969 obowiązywały dość długo, aż do 1980 roku¹³.

Lata 1980–1991

W 1980 roku przystąpiono do kolejnej modyfikacji systemu szkolenia na potrzeby gromadzenia rezerw oficerskich, którego głównym celem było objęcie przeszkoleniem wojskowym pełnego spektrum absolwentów szkół wyższych podlegających obowiązkowi służby wojskowej¹⁴.

Przeszkolenie wojskowe obejmowało:

- 1) długotrwałe przeszkolenie wojskowe – do 12 miesięcy;
- 2) krótkotrwałe przeszkolenie wojskowe – do 3 miesięcy.

Należy również zaznaczyć, że w wytypowanych uczelniach wyższych realizowano szkolenie obronne i wojskowe, które objęte było rygorami dydaktycznymi analogicznymi do pozostałych przedmiotów studiów, co miało na celu teoretyczne zapoznanie z problematyką obronności i wybranych elementów wiedzy wojskowej. Z tej formy szkolenia zrezygnowano w 1989 roku, pozostawiając Studium Wojskowe wyłącznie w Wyższych Szkołach Morskich i Akademiach Medycznych.

Konsekwencją zmiany powyższych zasad było wprowadzenie znowelizowanych zasad mianowania na pierwszy i kolejne stopnie wojskowe w korpusie oficerów¹⁵. Warunkiem mianowania na pierwszy stopień wojskowy w korpusie oficerów było posiadanie wykształcenia wyższego (w wyjątkowych wypadkach średniego uprawniającego do studiów w szkole wyższej), złożenie egzaminu na oficera oraz odbycie ćwiczeń wojskowych w wymiarze co najmniej 21 dni. Obowiązek odbycia ww. liczby dni ćwiczeń wojskowych nie dotyczył żołnierzy rezerwy:

¹³ W dniu 9 lutego 1980 roku, Minister Obrony Narodowej podpisał Zarządzenie nr 6/MON w sprawie mianowania żołnierzy nie będących w czynnej służbie wojskowej na wyższe stopnie wojskowe oraz trybu postępowania związanego z utratą i przywracaniem tych stopni.

¹⁴ Nowy system szkolenia realizowano w oparciu o zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 58/MON z dnia 18 grudnia 1980 r. oraz zarządzenia Głównego Inspektora Szkolenia nr Pf 56 z dnia 24 grudnia 1980 r.

¹⁵ Zmiany wprowadzono w drodze zarządzenia Ministra Obrony Narodowej Nr 6/MON z dnia 9 lutego 1980 r. w sprawie mianowania żołnierzy nie będących w czynnej służbie wojskowej na wyższe stopnie wojskowe oraz trybu postępowania związanego z utratą i przywracaniem tych stopni.

- 1) w przypadkach uzasadnionych potrzebami SZ – w korpusach osobowych: lotnictwa, marynarki wojennej i medycznym, po okresie jednego roku posiadania przydziału mobilizacyjnego;
- 2) za wyjątkowe zasługi dla obronności kraju, z tytułu:
 - a) działalności w klubie oficerów rezerwy LOK,
 - b) uzyskiwania wysokich wyników nauczania w zakresie przysposobienia wojskowego lub obronnego, propagowania idei obronności i tradycji Wojska Polskiego,
 - c) działalności instruktorskiej w OC,
 - d) działalności w stowarzyszeniach wyższej użyteczności publicznej (LOK, Areoklub PRL, ZBoWiD, Związek Inwalidów wojennych, Związek Ociemniałych Żołnierzy),
 - e) wzorowego wykonywania obowiązków w charakterze pracownika cywilnego.

Na wyższy stopień wojskowy w korpusie oficerów mogli zostać mianowani żołnierze rezerwy, którzy odbyli co najmniej 45 dni ćwiczeń wojskowych lub odbyli okresową służbę wojskową przez okres co najmniej 6 miesięcy. Ponadto, z uwagi na potrzeby SZ, mógł być mianowany oficer rezerwy posiadający przydział mobilizacyjny na stanowisku wojskowym w korpusie osobowym lotnictwa, marynarki wojennej lub medycznym, w okresie 5 lat od uprzedniego mianowania – do stopnia kapitana włącznie. Jednocześnie, z tytułu zasług dla obronności państwa, można było mianować żołnierza rezerwy na wyższy stopień wojskowy, pomimo niespełnienia przez niego kwalifikacji w zakresie wykształcenia i odbycia ćwiczeń wojskowych. Mianowanie w tym trybie zasadniczo mogło być zrealizowane jeden raz (jedynie w wyjątkowych przypadkach dopuszczano możliwość kolejnego mianowania).

Mianowanie żołnierzy rezerwy na kolejne stopnie wojskowe następowało w dniu ówczesnego Święta Wojska Polskiego (12 października), za wyjątkiem żołnierzy mianowanych za zasługi dla obronności, w których to przypadkach termin mianowania określał Szef Departamentu Kadr (zasadniczo 12 października i 9 maja – Dzień Zwycięstwa¹⁶).

Kompetencje do mianowania na stopnie oficerskie posiadał minister ON, za wyjątkiem stopnia podporucznika i stopni generalskich, które nadawane były w drodze uchwały Rady Państwa. Powyższe kompetencje uległy zmianie w 1989 roku, w wyniku transformacji ustrojowej państwa, gdzie prawo do mianowania na

¹⁶ Zgodnie z postanowieniami zarządzenia nr 18/MON z dnia 30 marca 1985 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie mianowania żołnierzy nie będących w czynnej służbie wojskowej na wyższe stopnie wojskowe oraz trybu postępowania związanego z utratą i przywracaniem tych stopni.

pierwszy stopień wojskowy w korpusie oficerów oraz stopnie generalskie przypisano prezydentowi RP¹⁷.

Lata 1992–2003

W 1989 roku dokonano kolejnej transformacji zasad szkolenia na potrzeby gromadzenia zasobów rezerw oficerskich, co skutkowało zmianą zasad mianowania żołnierzy rezerwy w tym korpusie. W jej wyniku długotrwałe przeszkolenie wojskowe skrócono do 6 miesięcy, a krótkotrwałe do 2 miesięcy. Ponadto, z uwagi na ograniczenia finansowe, zrezygnowano z masowego przeszkalania absolwentów szkół wyższych, a w latach 2000–2002, realizacja przeszkolenia była całkowicie zawieszona.

W zakresie mianowania na stopnie oficerskie, po raz pierwszy w historii problematyka ta znalazła swoje umiejscowienie w postaci rozporządzenia ministra ON¹⁸, zmieniając jednocześnie szereg dotychczas obowiązujących zasad w tym zakresie. W myśl zapisów ww. rozporządzenia, żołnierz rezerwy mógł być mianowany na stopień wojskowy podporucznika, jeżeli posiadał wykształcenie wyższe, tytuł podchorążego, zdany egzamin na oficera oraz odbył ćwiczenia wojskowe w wymiarze co najmniej 10 dni. Wprowadzono również rozwiązanie stanowiące, iż żołnierzy rezerwy będących lekarzami lub pilotami, pomimo nieposiadania tytułu podchorążego i niezłożenia egzaminu na oficera, również można było mianować na stopień podporucznika, jeżeli przemawiały za tym potrzeby uzupełnieniowe SZ. Jednocześnie, z obliwu odbycia ćwiczeń warunkujących mianowanie, zwolnieni zostali żołnierze rezerwy z korpusów osobowych: lotnictwa, marynarki wojennej, medycznego oraz sprawiedliwości i obsługi prawnej, w przypadkach uzasadnionych potrzebami SZ, jeżeli posiadali przez okres co najmniej jednego roku przydział mobilizacyjny na stanowisku oficerskim.

Z uwagi na zmianę zasad gromadzenia zasobów oficerskich oraz ograniczenia związane z liczbą przeszkalanych absolwentów szkół wyższych, wprowadzono nową formułę pozyskiwania kadr oficerskich – kurs oficerski. Absolwenci takiego kursu, po zdaniu egzaminu na oficera i odbyciu co najmniej 14 dni ćwiczeń wojskowych mogli być również mianowani na stopień wojskowy podporucznika.

Natomiast, na wyższy stopień wojskowy w korpusie oficerów mogli być mianowani oficerowie rezerwy, którzy odbyli ćwiczenia wojskowe w wymiarze 30 dni

¹⁷ Zmiany dokonano w wyniku nowelizacji *ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP*, DzU 1989, nr 34, poz. 178.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 lipca 1992 r. w *sprawie zasad, warunków i trybu mianowania na stopnie wojskowe*, DzU 1992, nr 59, poz. 300.

lub z uwagi na potrzeby SZ, jeżeli posiadali przydział mobilizacyjny na stanowisku wojskowym w korpusach osobowych: lotnictwa, marynarki wojennej, medycznego oraz sprawiedliwości i obsługi prawnej – jeżeli od poprzedniego mianowania minęło 5 lat.

Należy podkreślić, że nowe rozwiązania prawne znacząco zmniejszyły wymiar mianowań o charakterze uznaniowym (zasług) pozostawiając tą możliwość w zasadzie wyłącznie za dokonanie czynu świadczącego o szczególnym męstwie lub wyjątkowych zasług.

Kompetencje organów wojskowych do mianowania na stopnie oficerskie zostały niezmienione, natomiast zdecydowano, że akty mianowania wręczane będą w sposób uroczysty podczas Święta Wojska Polskiego, świąt narodowych lub rocznic ważnych wydarzeń historycznych.

Szczególne znaczenie dla mianowania w korpusie oficerów, miało wejście w życie ustawy z dnia 24 lipca 1999 roku o szczególnych zasadach, warunkach i trybie mianowania na wyższe stopnie wojskowe żołnierzy uczestniczących w walkach o wolność i niepodległość Polski podczas II wojny światowej i w okresie powojennym¹⁹, którą wprowadzono, zgodnie z jej preambułą: „*W celu szczególnego wyróżnienia obrońców Ojczyzny i zadośćuczynienia za wieloletnie przemilczanie ich zasług, za doznane w okresie powojennym represje i prześladowania oraz za cierpienia związane z przymusowym oddaleniem od Ojczyzny*”²⁰. W wyniku zapisów ww. ustawy, żołnierze posiadający stopnie szeregowych, podoficerów i chorążych, w uznaniu poniesionych zasług w walkach podczas II wojny światowej oraz w okresie powojennym, mianowani zostali na stopień podporucznika, oficerów o jeden stopień, natomiast oficerów, którzy w okresie powojennym nie byli mianowani – o dwa stopnie wojskowe.

Lata 2004–2010

Jak to zostało już powyżej wspomniane, z uwagi na ograniczone środki finansowe przeznaczone na szkolenie rezerw osobowych, przeszkolenie absolwentów szkół wyższych prowadzono w bardzo ograniczonym zakresie. Powodowało to frustrację absolwentów szkół wyższych, którzy zmuszeni byli pozostawać w „dyspozycyjności” terenowych organów administracji wojskowej pomimo, że na przeszkolenie powoływano jedynie niewielką liczbę absolwentów (bądź w niektórych latach zupełnie rezygnowano z tej formy szkolenia). W konsekwencji, coraz bar-

¹⁹ DzU 1999, nr 70, poz. 804.

²⁰ Tamże, Preambuła.

dziej niepokojące stawało się zjawisko pogorszenia jakości zasobów kadr rezerwy (struktura wiekowa) przewidzianych do mobilizacyjnego uzupełnienia SZ RP. Ministerstwo Obrony Narodowej również zdawało sobie sprawę, że obowiązująca forma przeszkolenia wojskowego nie wpisuje się w proces transformacji SZ RP związany z członkostwem w NATO, w tym w szczególności w obowiązującą w sojuszu politykę dotyczącą rezerw osobowych, preferującą ochotniczy sposób odbywania służby wojskowej przez żołnierzy rezerwy. Powyższe fakty sprawiły, że w MON rozpoczęto intensywne prace nad stworzeniem nowoczesnego systemu przeszkalanania wojskowego, który w swoich założeniach miał być swoistym kompromisem pomiędzy potrzebami uzupełnieniowymi SZ RP, a oczekiwaniami środowisk akademickich. Efektem tych prac było wejście w życie ustawy z dnia 13 września 2002 roku o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP²¹ oraz o zmianie ustawy o uposażeniu żołnierzy, która dała podstawy prawne do wprowadzenia nowego systemu przeszkolenia wojskowego studentów i absolwentów szkół wyższych.

Nowy system przeszkolenia wojskowego zakładał możliwość odbycia czynnej służby wojskowej w wymiarze do 6 tygodni w trakcie letniej przerwy semestralnej. Natomiast absolwenci szkół wyższych, którzy nie skorzystali z powyższej możliwości podlegali 3 – miesięcznemu przeszkoleniu wojskowemu, w okresie roku po zakończeniu studiów. Pozostawiono jednocześnie studium wojskowe przy Akademii Morskiej w Gdyni i Szczecinie, traktując je jako rozwiązania mające na celu przygotowanie kadr oficerskich na potrzeby Marynarki Wojennej.

Powyższe nowe rozwiązania implikowały zmianę procedur mianowania, których efektem było wejście w życie nowego rozporządzenia w sprawie mianowania²². Zgodnie z nowymi zasadami, warunkiem mianowania na pierwszy stopień wojskowy w korpusie oficerów było posiadanie wykształcenie wyższego (tytułu magistra), odbycie kursu oficerskiego oraz zdanie egzaminu oficerskiego. Jednocześnie, żołnierze rezerwy, którzy odbyli przeszkolenie wojskowe według uprzednich rozwiązań (do końca 2003 roku), mogli być mianowani, jeżeli zdali egzamin na oficera i odbyli ćwiczenia wojskowe w wymiarze co najmniej 10 dni. Ponadto, z uwagi na fakt, że tytuł podchorążego przestał być przesłanką do mianowania na stopień podporucznika²³, żołnierze rezerwy, którzy odbyli zajęcia wojskowe w Akademii Morskiej,

²¹ DzU 2002, nr 166, poz. 1363.

²² Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 czerwca 2004 r. w sprawie mianowania na stopnie wojskowe, DzU 2004, nr 150, poz. 1584).

²³ Zgodnie z nowymi założeniami, tytuł podchorążego przysługiwał żołnierzom odbywającym przeszkolenie wojskowe studentów i absolwentów szkół wyższych, zdających

zdali egzamin na oficera, po odbyciu co najmniej 10 dni ćwiczeń wojskowych, mogli być również mianowani na stopień podporucznika.

Na kolejny wyższy stopień wojskowy w korpusie oficerów mogli być mianowani żołnierze rezerwy posiadający stopień oficerski, jeżeli odbyli ćwiczenia wojskowe w wymiarze 30 dni lub z uwagi na potrzeby SZ, w przypadku posiadania przydziału mobilizacyjnego na stanowisku wojskowym przez okres minimum 1 roku w korpusie osobowym: lotnictwa, marynarki wojennej, sprawiedliwości i obsługi prawnej, medycznym oraz duszpasterstwa – jeżeli od ostatniego mianowania minęło co najmniej 3 lata.

Godnym zauważenia jest fakt, iż w początkowym okresie (2004 rok) możliwość mianowania w trybie uznaniowym przewidywano wyłącznie wobec osób niepodlegających obowiązkowi służby wojskowej w uznaniu zasług z tytułu udziału w walkach o niepodległość państwa lub misjach pokojowych. W następnych latach sukcesywnie „dodawano” w kolejnych – późniejszych nowelizacjach ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP nowe zapisy, umożliwiające uznaniowe mianowanie kolejnych grup osób i żołnierzy rezerwy. W 2005 roku umożliwiono mianowanie byłych żołnierzy zawodowych na kolejny stopień wojskowy w korpusie oficerów, w uznaniu zasług na rzecz obronności państwa, jeżeli żołnierz odszedł z zawodowej służby wojskowej, ze stanowiska wyższego niż posiadany w momencie przejścia do rezerwy²⁴. Takie rozwiązanie miało być swoistym zadośćuczynieniem skierowanym do byłych żołnierzy zawodowych, którzy odeszli z zawodowej służby wojskowej ze stanowisk wyższych niż posiadany stopień wojskowy. Regulacja ta była wynikiem wprowadzenia pragmatyką kadrową tożsamości stopnia ze stanowiskiem. Jednocześnie, wydano dodatkowe rozporządzenie ministra ON regulujące wprowadzone zmiany²⁵. Następnie, możliwość mianowania na wyższy stopień wojskowy, w uznaniu zasług za działalność na rzecz obronności państwa, poszerzono o żołnierzy rezerwy, którzy nie pełnili zawodowej służby wojskowej, likwidując jednocześnie wymóg posiadania odpowiedniego zaszerogowania etatowego stanowiska ostatniego miejsca pełnienia czynnej służby wojskowej²⁶.

na zakończenie szkolenia egzamin na podoficera, więc nie przewidywanych bezpośrednio do zasilenia korpusu oficerskiego.

²⁴ Nowelizacja ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP, DzU 2005, nr 180, poz. 1496.

²⁵ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie mianowania na wyższy stopień wojskowy osób niepodlegających obowiązkowi czynnej służby wojskowej oraz byłych żołnierzy zawodowej, DzU 2006, nr 86, poz. 597.

²⁶ Nowelizacja ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP, DzU 2007, nr 107, poz. 732.

W 2008 roku, w wyniku kolejnej nowelizacji ustawy, dokonano ponownie poszerzenia katalogu możliwości mianowania²⁷. W jej wyniku możliwym było mianowanie na pierwszy stopień wojskowy w korpusie oficerów żołnierzy posiadających stopnie wojskowe szeregowych i podoficerów, z tytułu udziału w walkach o niepodległość państwa oraz uznaniu szczególnych zasług na rzecz suwerennej i demokratycznej RP. W konsekwencji wprowadzenia nowelizacji z 2008 roku, w dniu 16 kwietnia 2009 roku minister ON podpisał nowe rozporządzenie MON w sprawie mianowania na stopnie wojskowe, które objęło całość problematyki mianowania żołnierzy rezerwy oraz osób niepodlegających obowiązkowi służby wojskowej²⁸. W niniejszym rozporządzeniu, z uwagi na perspektywę wprowadzenia profesjonalizacji i utworzenia Narodowych Sił Rezerwowych zmniejszono liczbę dni ćwiczeń wojskowych wymaganą do mianowania na kolejny stopień wojskowy w korpusie oficerów (z 30 do 15 dni) oraz liczbę dni wymaganych do mianowania na stopień podporucznika, wobec żołnierzy rezerwy, którzy odbyli przeszkolenie wojskowe przed 1 stycznia 2004 roku (z 10 do 5 dni).

Ostatnio wprowadzone rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie mianowania na stopnie wojskowe²⁹ sankcjonowało nowe formy pełnienia czynnej służby wojskowej, będące skutkiem profesjonalizacji i sformowania NSR. W konsekwencji, na stopień wojskowy podporucznika, zgodnie z nowymi zapisami, może być również mianowany żołnierz rezerwy, który odbył służbę przygotowawczą pełnioną na potrzeby korpusu oficerów, zdał egzamin na oficera oraz odbył ćwiczenia wojskowe w wymiarze co najmniej 15 dni.

*

* *

Należy podkreślić, że mianowanie na wyższe stopnie wojskowe, w szczególności w korpusie oficerskim, w dalszym ciągu powinno nieść ze sobą szczególny wymiar motywacyjny i podnoszący prestiż oficera rezerwy w społeczeństwie, budując tym samym należyty etos idei pełnienia ochotniczej służby w rezerwie. Jest to szczególnie istotne w aspekcie funkcjonowania NSR, bowiem jest oczywistym, iż kluczem do powodzenia tego nowego sposobu uzupełniania SZ RP, jest uzyskanie akceptacji społecznej, w czym w wydatnym wymiarze pomóc mogą instrumenty związane z mianowaniem żołnierzy rezerwy na wyższe stopnie wojskowe.

²⁷ DzU 2008, nr 206, poz. 1288.

²⁸ DzU 2009, nr 65, poz. 548.

²⁹ DzU 2010, nr 87, poz. 561.